

S E L E T U S E K S

Eesti keele õpetus on teoorias ehitatud kaheteistkümnele aastale: kuueaastane algkool või sama kavaga täienduskool + kolmeaastane täienduskeskkool + kolmeaastane gümnaasium. Tegelikkuses võib eeldada, et leidub õpilasi, kes pärast eesti algkooli lõpetamist võõrkeskkoolis edasi õppides käivad ühtlasi eesti täienduskeskkoolis. Küsitavam on, kui paljud neist võõrgümnaasiumis õppides ka eesti gümnaasiumi tulevad. Rootsis ei olegi eesti gümnaasium seni olnud täiendusgümnaasium, vaid iseseisev kool kursuste kujul kõigis gümnaasiumiainetes. See on õigupoolest järg Stockholm Eesti Gümnaasiumile, ainult teissuguse korraldusega. Kursuste lõpetamine vastavate eksamitega annab samad õigused kui rootsi gümnaasiumi lõpetamine.

Arvestades seda, et täienduskeskkool õpilaste enamikule võib olla viimane aste eesti keele ja kirjanduse õppimisel, on õppekava püütud koostada nii, et see annaks tervikliku ülevaate ja sisaldaks kõige olulisemat ning kõige väärtuslikumat. Õpetuse tihedus oleneb tundide arvust, osalt ka õpilaste andekusest. Täienduskeskkooli harilikult tulevadki ärgsana vainuga õpilased. Kuna aega on vähe ja teha palju, siis peab õpetaja oma tunnid hoolega läbi mõtlema ja detailselt ette valmistama, et töö saaks olla tihe ja intensiivne. Õpilastel, kes ju käivad täienduskeskkoolis vabatahtlikult, peab olema tunne, et nad saavad igast tunnist midagi huvitavat ja kasulikku. Õpetus peab avama neile avaraid kultuuriperspektiive ja näitama, et need on jälgitavad ka meie keele ja kirjanduse abil. See võib stimuleerida õpilasi püüdlusteks, mis mõnikord ületavad nende vanuse.

Keeleõpetuse kavas on esitatud keeleõpikute harilik sisukord. Mingid seletused selle puhul ei tundu vajalikeks. Õpetaja näeb ise, millisel määral õpilaste keeletase ühel või teisel küsimusel peatumist nõuab. Piirdutagu kõige olulisemaga ja õpetatagu see hästi selgeks. Toodud näited olgu lihtsad, aga ilmekad ja meelde jäävad. Need tuleb õpetajal läbi mõelda ja tahvlile kirjutada.

Kõnekeele vead toovad õpilased kodust kaasa. Keeleõpikuis ei pöörata neile küllalt tähelepanu, vähemalt mitte süstemaatiliselt. Need on niisugused väärvormid nagu "ülesse", "eila", "praegust", "kodu minema", "söödakse" jne. Võiks lasta igaks korraks ära õppida väike annus, näiteks viis sõna.

Sõnavara rikastamisel on rõhutatud ka uuemaid sõnu. Seda sellepärast, et lugemisel seletatakse muidugi sõnade tähendust, aga need on juhusliku valikuga. Võiks anda igaks korraks ka umbes viis sõna, näiteks "maanduma", "irduma", "reetur", "vaist", "habras" jne.

Kirjandus. Eesti kirjanduse ajalugu esimesel aastal piirdub vanema kirjanduse osas ainult lühikeste teatmetega. Wanradt-Koelli katekismus on esimene eestikeelne trükiteos, ilmus a. 1535. Eestikeelne Piibel ilmus a. 1739. Esimene ilmalik juturaamat "Hansu ja Mardi jutt" ilmus a. 1739. Selgitada estofiilide tähendust. Masingi "Maarahva Nädalaleht" ja "Pühapäeva vahelugemised". Kunstiväärtuslik kirjandus algab Kr.J.Petersoni luuletustega. Petersoni oodidest võib lugeda "Laul ja" ja "Kuu", Faehlmanni müütidest "Koit ja Eha" ja "Emajõe sünd". "Kalevipoja" sündmustikku, vähemalt tähtsamaid episoode, peab tundma kas ümberjutustuse või teose enese kaudu. Koidula isamaaluu-
lest võiks lugeda "Mu isamaa on minu arm", "Eesti muld ja eesti süda" ja "Jutt". Lühidalt võiks tutvustada ka Vesket ("Kas tunned maad?"), Kuhlbarsi ("Vanemuine"), Haavat ("Ei saa mitte vaiki olla") ja Sööti ("Põlismetsa järv"). Bornhöhet tuleb vaadelda kui romantilise ajalooromaani loojat. Tema "Kuulsuse narrid" on heaks üleminekuks realismile.

Kodus lugeda: Bornhöhe "Tasuja" või "Villu võitlused", Lutsu "Kevade" või "Suvi", kui Bornhöhet ja Lutsu varem ei ole loetud, Parijõe "Semendivabrik" või "Jaksuküla poisid", Helbemäe "Rae-kooli õpilane", Toona "Lotukata", Kalmuse "Kodusadama tuled".

Pähe õppida: katkend "Kalevipojast", üks luuletus Koidulalt, üks Kuhlbarsilt või Veskelt, Suitsult.

Kirjandusteooriast on läbivõetava kavaga seoses ood, müüt, eepos, hüperbool, alliteratsioon, assonants, romantismi iseloomustus.

Teise aasta realistliku kirjanduse kavas on Juhan Liivi luuletused isamaa, isikliku saatuse ja looduse teemadel ja mõned lühijutud ("Peipsi peal", "Igapäevane lugu"), Kitzbergi "Libahunt", Vilde mõned lühijutud ("Minu esimesed triibulised", "Kupja-Kaarli adjustaadid"), romaan "Mahtra sõda", näidend "Pisuhänd".

Uuema kirjanduse võiks koondada eksiilkirjanduse teenade kompleksi ümber, mis käsitleb eestlaste uuemat ajalugu: Gailiti "Ule rahutu vee", Toona "Lotukata", Talve "Lugu ühest relvast", "Noore sõduri kojutulek" (novellikogus "Ainult inimene"), "Juhansonid reisid"; midagi vastupanuliikumisest ja metsavendlustest (Timmukuru "Esimesed read" või Kalmuse "Kaarnakünka" või Viirlaidi "Ristideta hauad"), Kolgi "Küla põleb kahest otsast", Jaksi "Häälid pimedusest" (novellikogus "Aruanne"), "Teedeminister" (novellikogus "Mapp"), Helga Nõu "Välismaalane" (novellikogus "Kord kolmapäeval"). Võib lühidalt refereerida sisu ja lugeda katkendeid.

Kodus lugeda: Gailiti "Toomas Nipernaadi", Ristikivi "Rohtaed" või "Imede saar", Mägi "Ei lasta elada" või midagi "Karvikute kroonikast", Mälgu "Hea sadam" või "Rannajutud".

Pähe õppida: üks luuletus Juhan Liivilt, Ridalalt, Ennolt, Kangrolt.

Kirjandusteooriast: realismi ja naturalismi iseloomustus; proosakirjanduse liigid: romaan, novell, jutustus; teema, pealkiri, sündaustik, tegelased, ideed ja probleemid, kompositsioon; draamakirjanduse liigid: tragöödia, draama, komöödia.

Kolmanda aasta kirjandusajaloo kavas tuleb esile tõsta Suitsu "Elu tuli", "Tuulemaa", "Kõik on kokku unenägu"; Ridala "Kauged rannad"; Enno "Valge öö", "Hallid laulud"; Tuglase "Saatus", "Väike Illimar"; Underi "Sonetid", "Hääl varjust", "Lageda taeva all", "Rõõm ühest ilusast päevast", "Õnnevarjutus"; Visnapuu "Amores", "Maarjamaa laulud"; Gailiti "Toomas Nipernaadi", "Isade maa", "Karge meri"; Tannsaare "Kõrboja peremees", "Tõde ja õigus" I; Ristikivi "Tuli ja raud", "Õige mehe koda", "Rohtaed", "Hingede öö". Tuleb tutvustada Mälgu romaane ja novelle randlaste elust ja Kivikase romaani "Nimed marmortahvil" I. Paar luuletust Alverilt ja Talvikult.

Uuenast kirjandusest võiks võtta Helmele "Vaikijs", "Õekesed"; Uibopuu "Igavene küla", "Janu"; Helga Nõu "Kord kolmapäeval"; mõni Kangro ja Lepiku luuletus. Jätkata eelmisel aastal alustatud teemade kompleksi vaatlemist. Lühivaatlusele võiksid tulla Helga Nõu romaan "Kass sööb rohtu" (eesti üliõpilased Upsalas); Kangro "Sinine värav" (esimesed turistid kodumaalt); Kivikase "Kodukäija", Enn Nõu "Pidulik marss", Kangro "Joonatani-triloogia" (pagulaste käigud kodumaale); Mälgu "Kevadine maa", Uibopuu "Märkuse muutumised" (asukohansa ühiskonna probleemid) jt.

Kodus lugeda: Kivikase "Nimed marmortahvil" I, Tannsaare "Tõde ja õigus" I, Uibopuu "Neli tuld", Helga Nõu "Kord kolmapäeval".

Pähe õppida: üks luuletus Underilt, Visnapuult, Alverilt, rahvalaul.

Kirjandusteooriast: uusromantism, symbolismi ja uusrealismi iseloomustus; värsiehitus; ← sonett, vabavärss; poeetilised kujundid: võrdlus, epiteet, metafoor jt.; eesti rahvalaulu värsimõõt, keel ja stiil.

Kirjandusõpetuse juurde kuulub ka kirjandite kirjutamine kõigil õppeaastail. Võiks koostada tarbekirju (kuulutusi, protokolle jne.), kirjutada referaate ja eritlusi läbivõetud kirjandusest. Kirjandid nn. vabadel teemadel arendavad isiklike mõtete väljendamisest heas eesti keeles, aga neid tuleb kasutada ka kirjandusteose ehituse paremaks mõistmiseks ja stiiliharjutustena. Seepärast

võiks lasta kirjutada kirjeldusi, jutustusi, iseloomustusi, pävikuid, dialooge, mingi küsimuse arutlusi.

Täienduskeskkooli õppekavast võib jääda mulje, et kirjandust on liiga palju. Kõik aga oleneb sellest, kui pikalt autorite ja teoste juures peatuda. Mõne kirjaniku puhul võib piirduda ainult nimetamisega, täh. tema lülitamisega teatavasse ühendusse, mõne teoseid võib arutada ja katkendeid lugeda sel määral kui see tundub huvitav ja tähtis. Peaasi on, et kirjandusliku loomingu elevus õpilasi haaraks, nii nagu see peaks olema haaranud ka õpetajat.

Õpilastele tuleb võimaldada eestikeelsete raamatute lugemist kooliraamatukogudest või mujalt.

Õpikuid ja käsiraamatuid.

Henno Jänes: "Eesti keele grammatika" I (1947).

J.Valgma, N.Rennel: "Eesti keele grammatika käsiraamat" (I trükk 1968).

Valter Tauli: "Eesti grammatika" I (1972). Eesti grammatika uuema käsitluse, detailide ja eri seisukohtade tundmaõppimiseks on eriti vajalik, et õpetaja tutvub põhjalikult selle raamatuga.

J.Valgma: "Eesti keele õigekirjutus ja kirjavahemärkide tarvitamine" (1957).

J.Valgma: "Eesti keeleõpetuse reeglid" (1971).

J.Valgma: "Kirjuta õigesti" (1974).

U.Liivaku: "Kuidas öelda teisiti" (1969).

U.Liivaku: "Kust king keelt pigistab" (1972).

E.Nurm, E.Raiet, M.Kindlam: "Õigekeelsuse sõnaraamat" (1960).

E.Muuk, H.Rajamaa: "Väike õigekeelsuse sõnaraamat" (1974).

Henno Jänes: "Ülevaade eesti kirjandusest" (1950, täiendatud trükk 1957).

Herbert Salu: "Eesti vanem kirjandus" (1953, uus trükk 1974).

Gustav Suits: "Eesti kirjanduslugu" I (1953).

K.Ristikivi: "Eesti kirjanduse lugu" (1954).

Arvo Mägi: "Lühike eesti kirjandusluugu" I,II (1965).

Mägi - Ristikivi - Kangro: "Eesti kirjandus paguluses" (1973).

Arvo Mägi (koostanud): "Eesti lühirika" I,II (1958, 1959).